

Bälinge kyrka

Avstyckning av tomtmark

Särskild arkeologisk utredning

Raä Bälinge 451, 452

Bälinge 1:54

Bälinge socken

Uppsala kommun

Uppsala län

Dan Fagerlund

UPPLANDSMUSEET

Bälinge kyrka

Avstyckning av tomtmark

Särskild arkeologisk utredning

Räa Bälinge 451, 452

Bälinge 1:54

Bälinge socken

Uppsala kommun

Uppsala län

Dan Fagerlund

Omslagsbild: Utredningsområdet ligger i hagmark omedelbart öster om Bälinge prästgård. I området finns både gravar och boplatzlämningar, Raä Bälinge 451, och sentida husgrunder, Raä Bälinge 452. Söder om området ligger en hög och en stensättning, Raä Bälinge 82:1-2. Foto från NV: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2011:23
Arkeologiska avdelningen
ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2011
Bearbetning av planer och bilder: Dan Fagerlund
Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS 2006/1674

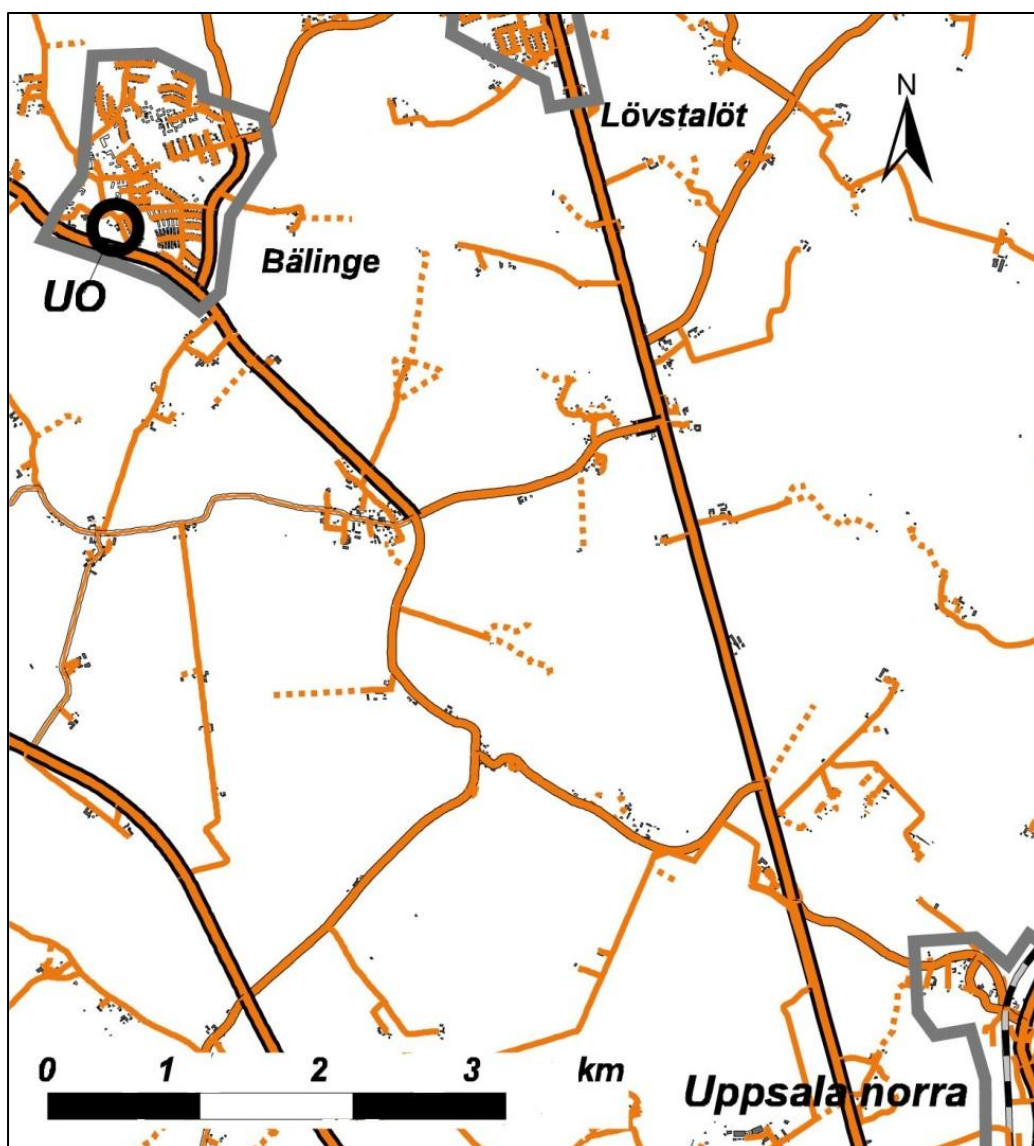
Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100, telefax 018-692509
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Uppdragets art	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Resultat	9
Sammanfattning	12
Administrativa uppgifter	12
Referenser	13
Bilaga, anläggningslista	14

Inledning

Upplandsmuseet har i oktober år 2011 utfört en särskild arkeologisk utredning intill Bälinge kyrka i Bälinge norr om Uppsala (fig 1). Arbetet har utförts i enlighet med ett beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län, dnr 431-4992-10 (2011-10-12), om särskild arkeologisk utredning inför planerad tomtavstyckning öster om Bälinge kyrka, fastigheten Bälinge 1:54. Utredningen har genomförts som dels en byråinventering, dels som en inventering i fält som inkluderat schaktgrävning med grävmaskin. Ansvarig för undersökningen var Dan Fagerlund som också sammanställt rapporten. I fältarbetet deltog också Andreas Hennius.

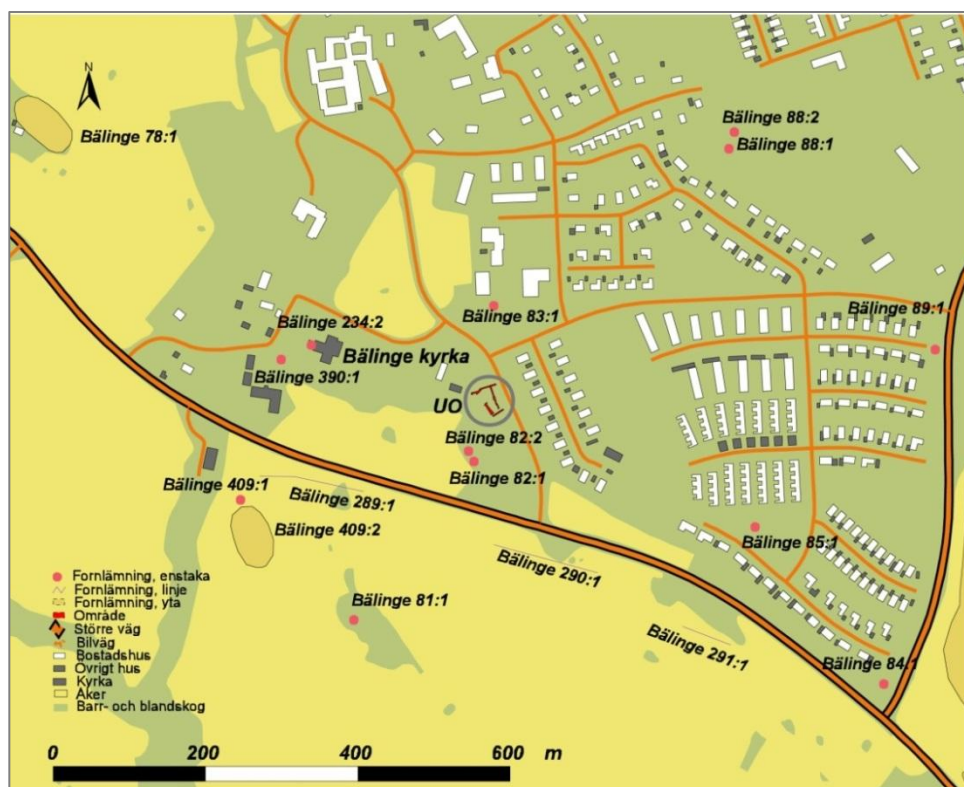
Figur 1. Undersökningsområdet ligger intill kyrkan i Bälinge samhälle, norr om Uppsala. Skala 1:50000.

Uppdragets art

Ett 50-tal meter sydväst om den tänkta tomavstyckningen inom fastigheten Bälinge 1:54 finns två fasta fornlämningar, Bälinge Raä 82:1-2 (fig 2), en hög och en stensättning och länsstyrelsen hade bedömt att det inom tomtområdet kunde finnas ytterligare fornlämningar, möjligen i form av boplatslämningar. Utredningen skulle genomföras med hjälp av maskingrävda schakt inom det planerade tomtavsnittet och genom en byråinventering av kart- och arkivmaterial för att konstatera om det inom utredningsområdet kunde finnas fasta fornlämningar och att i så fall även bestämma eventuella lämningars status.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger öster om Bälinge kyrka och nära intill det gamla kyrkoherdebostället. Den övervägande delen av utredningsområdet låg inom hagmark men äldre odlingsmark upptog den östra delen av området. Körvägen omedelbart öster om utredningsområdet var tidigare den landsväg som ledde till och förbi kyrkan och vidare mot bl.a. Nyvla längre norrut. Området ligger även i ett vidare perspektiv inom vad som skulle kunna betecknas som småbruten hagmark, drygt 25 meter över havet.

Figur 2. Utsnitt över landskapet runt utredningsområdet (UO) med fastighetskartan som bakgrund. De fornlämningar som finns i området och som diskuteras i texten har markerats med respektive fornlämningsnummer. Skala 1:10000.

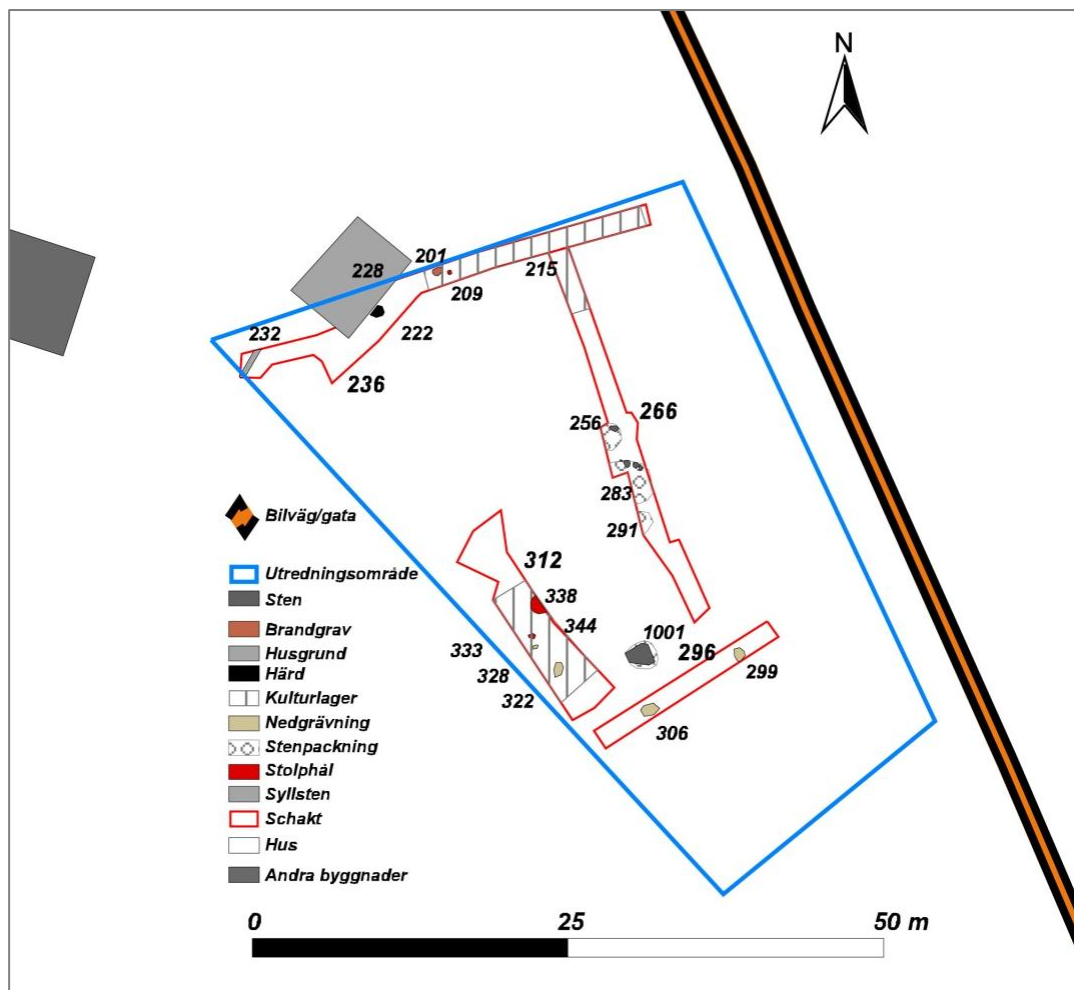
Söderut vidtar öppna odlingsmarker och mot norr och öster tar småhusbebyggelse vid men inom marker som fram till 1900-talets mitt i stor utsträckning varit åker. I närområdet finns flera kända fasta fornlämningar i form av gravar, runstenar och boplatslämningar från bronsålder och järnålder (fig 2). Närmast ligger redan nämnda Bälinge Raä 82:1 och 2, en hög och en stensättning. I anslutning till kyrkan finns flera runstensfragment, Bälinge Raä 234:1 och 2 samt 390:1. Norr om utredningsområdet finns en mer osäker stensättning, Bälinge Raä 83:1 och åt nordost ytterligare en, Raä Bälinge 89:1. Även åt sydost finns ytterligare stensättningar, Bälinge Raä 84:1 och 85:1. I åkermarken söder om utredningsområdet finns flera gravar och även boplatslämningar. I samband med anläggandet av en vattenledning påträffades kompakta boplatslämningar från yngre bronsålder t.o.m. vendeltid. Raä 289:1, 290:1 och 291:1 (Fagerlund 1997). Inte långt från dessa, mer åt väster finns dessutom en stensättning på ett impediment, Raä Bälinge 81:1, ett bortodlat gravfält, Raä Bälinge 409:1 och ytterligare boplatslämningar Raä Bälinge 409:2. Den stora anhopningen av gravar och boplatslämningar i området antyds också av ännu ett gravfält nordväst om kyrkan med 15 runda stensättningar, Raä Bälinge 78:1. Så sent som under sommaren 2011 förundersöktes dessutom omfattande boplatslämningar i Rörby mindre än en kilometer öster om utredningsområdet (Lucas 2011). Resultatet av byråinventeringen har gett knapphändiga resultat då det finns få uppgifter om lösfynd i närområdet och det historiska kartunderlaget inskränker sig till den häradsekonomiska kartan. Vid inventeringen på plats inom det planerade tomt området visade sig dock spår av mer sentida bebyggelse och verksamhet som syllstensgrunder (fig 3), viss stenröjning och rester av en allé, troligen prästgårdens tillfart från den äldre landsvägen.

Figur 3. En del av en rektangulär syllstensgrund framkom i ett schakt längst i nordväst. Foto från SV: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Resultat

I samband med inventeringen grävdes sökschakt inom tomtområdet, tillika utredningsområdet på 1600 m². Totalt upptogs fyra schakt till en sammanlagd yta om 200 m². Schaktens placering inom området gjordes med utgångspunkt att få en relevant täckning av områdets olika delar och inkluderade både lite högre liggande backmark och äldre åkermark (fig 4).

Figur 4. Schakt och arkeologiska objekt inom utredningsområdet med fastighetskartan som bakgrund. Skala 1:600.

Totalt framkom 17 arkeologiska objekt i de fyra schakten. Längst i nordväst (i schakt 236) fanns delar av två sannolikt sentida husgrunder (fig 4). I schaktet fanns också ett upp till 0,15 m tjockt mörkfärgat lager med inslag av skärvig sten, bränd lera och enstaka brända ben (A215). Dessutom, i västra kanten av lagret, påträffades tillsammans med spridda brända och obrända ben, stora delar (3,3 kg) av ett större kärl som låg utplattat mot underlaget (fig 5). Eftersom kärlet knappast skulle kunna bevaras vid en återtäckning togs detta till vara.

Sannolikt rör det sig om ett gravkärlet från en urnegrop (A201). Kärlet har preliminärt daterats till övergången mellan förromersk och romersk järnålder (Torbjörn Brorsson muntligt).

Figur 5. Foto på keramikkrlet in situ. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Nära kärlet fanns en skärvstensansamling som tolkades som ett stolphål, A209, och närmare husgrunden fanns en hårdliknande anläggning, A222. Mer centralt på området, i schakt 266, frilades delar av tre stenpackningar, delvis avgränsade av några större stenar (fig 4). A256 var rund och ca 2 m i diameter. Anläggningen bestod av en stenpackning med knytnävsstora eller större stenar. En större sten fanns i kanten av anläggningen. A283 var liknande men större, ca 3,5 m i diameter, där fanns också fler stenar i kanten. Fyllningen över och mellan stenarna i bägge anläggningarna innehöll kol och bränd lera. I sammanhanget verkar det troligt att det rör sig om någon form av gravanläggningar (fig 6). A291 bestod närmast av en krets av flera stenar men utan central småstenspackning. Storleken på den del som framkom i schaktet var ca 2 m.

Figur 6. Foto på den större av stenpackningarna, A283, under rensning. Foto från O: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Fritt på den centrala delen av ytan som i övrigt var relativt stenfri fanns ett större block som hade större och mindre stenar i en jordfylld packning vid foten. Det kan mycket väl röra sig om en blockgrav, A1001 (fig 7).

Figur 7. Foto på den förmodade blockgraven, A1001, på den södra delen av området. Foto från S: Andreas Hennius, Upplandsmuseet.

Schakten 296 och 312 låg på ett mer moränaktigt underlag i något högre terräng. I det södra av dessa framkom några nedgrävningar, A299 och 306, med en kulturjordsfyllning med inslag av sten. Storleken var 1,15 respektive 1,4 m. Slutligen framkom i väst, i schakt 312, ytterligare ett lager med inslag av bränd lera, enstaka brända ben, kol och skärvig sten A344. I lagret fanns också flera anläggningar och två stenskodda stolphål, A333 och 338 samt två nedgrävningar, A322 och 328 (fig 4). Anläggningarna varierade i storlek mellan 0,4 och 1,4 m. I den större av nedgrävningarna fanns ett slaggstycke. De lämningar som påträffades vid utredningen har tilldelats fornlämningsnummer Raä Bälinge 451 beträffande grav- och boplatslämningar och Raä Bälinge 452 beträffande de historiska husgrunderna.

Sammanfattning

I oktober år 2011 utförde Upplandsmuseet en särskild utredning i Bälunge på fastigheten Bälunge 1:54. Utredningen avsåg att klargöra förekomsten av fornlämning inom en tänkt yta för avstyckning av en tomt, omfattande 1600 m². Vid utredningen grävdes fyra sökschakt och det visade sig finnas spår av såväl historiska som förhistoriska lämningar i schakten. Av mer sentida karaktär var två syllstensgrunder och av äldre, säkerligen förhistorisk karaktär, framkom såväl bebyggelselämningar i form av stolphål, nedgrävningar, en härd och kulturlager som gravar i form av en trolig urnegrav, stenpackningar och en blockgrav. Urnegraven bestod i huvudsak av stora delar av ett keramikkräsl samt spridda brända ben inom en avgränsad yta. Kräslen har preliminärt daterats till övergången mellan förromersk och romersk järnålder. Undersökningen visar att det planerade tomtavsnittet kan innehålla bevarade delar av ett gravfält, boplatlämningar och rester efter mer sentida bebyggelselämningar med fornlämningsnummer Raä Bälunge 451 respektive 452.

Administrativa uppgifter

<i>Plats:</i>	Bälunge 1:54, Bälunge socken, Uppsala kommun, Uppsala län
<i>Undersökningstyp:</i>	Särskild arkeologisk utredning
<i>Orsak till utredningen:</i>	Avstyckning av tomt
<i>Koordinatsystem:</i>	RT 90 2,5 gon väst
<i>Projektledare:</i>	Dan Fagerlund
<i>Projektmedlemmar:</i>	Andreas Hennius
<i>Upplandsmuseets dnr:</i>	Ar-681-2011
<i>Arkeologiska avdelningens proj.nr.:</i>	8392
<i>Länsstyrelsens dnr och datum för beslut:</i>	431-4992-10, 2011-10-17
<i>Dokumentation:</i>	Förvaras på Upplandsmuseet
<i>Fynd:</i>	Förvaras på Upplandsmuseets magasin i Morgongåva. Inventarienummer UM42716.
<i>Beställare:</i>	Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen i Uppsala län

Referenser

Litteratur

Fagerlund, D. 1997. VA-ledning. Bälinge – Lövstalöt. Arkeologisk undersökning, Bälinge socken, Uppland. Riksantikvarieämbetet, arkeologiska undersökningar. UV-Uppsala. 1997:30

Lucas, R. Manus. Boplatser och verksamhet norr om Rörby. Planerad bostadsbebyggelse i Bälinge. Arkeologisk förundersökning 2011. Fornl 446. Rörby 7:3, Bälinge sn, Uppland. Upplandsmuseet. Rapport 2011:213

Muntliga uppgifter

Torbjörn Brorsson

Lantmäteriakter

Bälinge Häradskarta. Af cartografiska corpsen. Åren 1861, 1864

Bilaga, anläggningslista

Anl.nr	Typ	Undersökt	Storlek m	Djup	Form	Anmärkning	Schakt
201	Urnegrop	x	0,75		Oregelb.	Tillvarataget keramik o br b	236
209	Stolphål		0,3		Runt	Stenskott	236
215	Kulturlager		18			0-0,15 m tjockt	236
222	Härd		1,04		Rund		236
228	Husgrund		8x5,8		Rektang.	Syllstensmurar	236
232	Husgrund					Syllstensmur	236
256	Stenpackning		2		Rund	Möjlig grav	266
283	Stenpackning		3,5		Rund	Möjlig grav	266
291	Stenpackning		2		Rund	Möjlig grav	266
299	Nedgrävning		1,15		Oval	Inslag av sten	296
306	Nedgrävning		1,4		Oval	Inslag av sten	296
322	Nedgrävning		1,22		Oval	Inslag av slagg, br lera, kol	312
328	Nedgrävning		0,44		Oval		312
333	Stolphål		0,6		Ovalt	Stenskott	312
338	Stolphål		1,4		Runt	Stenskott	312
344	Kulturlager		9,6			Inslag av kol o br lera	312
1001	Blockgrav		2,4		Rund	Block på stenpackning	